

İNKLÜZİV TƏLİM PROSESİNDƏ MÜƏLLİMİN DİFERENSİALLAŞDIRMA PRİNSİPİNDƏN İSTİFADƏ YOLLARI

VÜSALƏ ƏLİYEVƏ

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

vusale2000@gmail.com

Açar sözlər: inklüziv sinif, diferensiasiya prinsipi, əlilliyi olan uşaqlar, müəllim fəaliyyəti

İnküziv təhsilin tətbiqi kompleks proses olduğu üçün burada müəllimlər yeni yanaşmalardan istifadə etdikləri zaman həmkarları, məktəb rəhbərləri və icma dəstək göstərməlidir. İnküziv sinifdə əməkdaşlıq təlim və təhsilin yenidən formalaşdırılması üçün əsas kimi təsvir olunur.

İnküziv təhsildə müəllimin refleksiya etməsi vacib elementlərdən biri kimi sayılır. Belə ki, inklüziv təhsilin konkret vahid modeli yoxdur. İnküziv təhsil konkret mühit üçün uyğun inklüziv təhsil təcrübəsini formalaşdırmaq, müəllimləri sinif otağındakı mühitə uyğunlaşdırmağı tələb edir.

Müəllim inklüziv siniflərdə diferensiasiyanın müxtəlif formalarında istifadə edərək tətbiq etməlidir. Diferensiasiya şagirdlərdə müstəqil iş bacarığı inkişaf edir və daha çox diqqətə ehtiyacı olan şagirdlərə əlavə vaxt ayırmağa imkan yaradır. Müşahidələr göstərir ki, şagirdlər müəllimlə “təkbətək” işləməyə, öz suallarını verməyə, izahını almağa üstünlük verirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, diferensiasiya müxtəlif dərslərdə fərqli olur, belə ki, müxtəlif meyarlara görə aparıla bilər. Müəllim bu fərqliliyi və meyarları öncədən bilməli və dərs üçün planlaşdırma aparmalıdır.

Diferensiasiyanın müəyyənləşdirilməsi üsulları dərslərdə diferensial təlimə ehtiyac olub-olmadığını müəllim dərslərin tipinə, məqsədinə və məzmununa uyğun

olaraq müəyyənləşdirir. Dərs prosesində tətbiqetmə və təkrar zamanı diferensial yanaşmadan daha çox istifadə olunur.

Təlim prosesində diferensiasiyayı müxtəlif üsullarla həyata keçirmək mümkündür. Məsələn, yaradıcılıq səviyyəsinə görə, bu özü də qeyri-yaradıcı tapşırıqlara yəni, nümunə üzərində iş, faktoloji sualların cavablandırılması, misal həlli və yaradıcı tapşırıqlar (esse yazmaq, təxəyyülə əsaslanan şəkil çəkmək, rollu oyunda iştirak və s.) olmaqla iki yerə ayrılır; Çətinlik səviyyəsinə görə; Həcminə görə (mövzuya uyğun əlavə tapşırıqlar təklif oluna bilər); Müstəqillik səviyyəsinə görə (bütün uşaqlar eyni tapşırığı yerinə yetirir, bəziləri müstəqil şəkildə, digərləri isə müəllimin köməyi və nəzarəti altında); Öyrənmə fəaliyyətinin xarakterinə görə; Şagirdlərə göstərilən köməyin xarakterinə görə (bütün uşaqlar eyni vaxtda işə başlayırlar və köməyə ehtiyacı olan şagirdlərə bu şəkildə dəstək göstərilir: köməkçi kartlar; asan, lakin oxşar tapşırıqların verilməsi; yazı taxtasında qeydlər və s.).

Diferensiasiya əlavə çətinlik yaratmır və yeni materialın ötürülməsinin, öyrənilməsinin, tapşırığın sayının, işin sürətinin və s. xarakterini dəyişməyə imkan verir. Diferensiasiyanın bu cür təşkili hər bir şagirdin funksional vəziyyətini, işləmə bacarığını, yorğunluğunu nəzərə alır və lazım gələrsə, dərs zamanı dincəlmək, vəziyyəti dəyişmək, səmərəli idman dəqiqələri keçirtmək, gərginliyi azaltmaq üçün şərait yaradır.

Diferensiasiyanın tətbiqi zamanı təlimdə uyğunlaşdırma (akkomodasiya) və dəyişikliklərin (modifikasiyaların) həyata keçirilməsini tələb edir. Təlimin akkomodasiyası dedikdə, tədris materialının məzmununu və anlama baxımından mürəkkəbliyini dəyişmədən təlimin xarakterini dəyişmək başa düşülür. Akkomodasiya öyrənməni fərdiləşdirən, materialı dəyişdirmədən öyrətməyə təşviq edən taktika və strategiyadır. Diferensiasiyalaşdırmada modifikasiya isə dəyişikliyi ifadə etmək üçün istifadə olunur. Məsələn, tapşırıqların sayı azaldılır, material hissələrə bölünür və s.

Ədəbiyyat

1. <http://castprofessionallearning.org/project/top-5-udl-tips-for-learning-environments/> (Son giriş tarixi 13/11/18): CAST Peşəkar Təlimi, 2018.
2. İnküziv təhsil müəlliminin təlimi. Proqram 4 - Dərslərin hazırlanması. Aşağıdakı linkdən götürülmüşdür: <https://www.eenet.org.uk/the-10-videos-and-manuals/> (Son giriş tarixi 13/11/18): EENET, 2017.

3. Müxtəlifliyin əhatə edilməsi: İnküziv mühiti dəstəkləyən mühitin yaradılması üçün vasitələr toplusu. Banqkok: UNESCO, 2004.